

MCKERNAN, J.

Curriculum and Imagination. Process theory, pedagogy and action research.

London and New York: Routledge, 2008, 239 s.

I když problematika kurikula se intenzivně zkoumá a analyzuje již více než padesát let, zájem o ni neustupuje; objevují se stále nové publikace, které přinášejí alternativní názory i náměty na radikální změnu pohledu. Patří k nim také recenzovaná publikace profesora pedagogiky na univerzitě East Carolina, který je autorem několika knižních titulů o vzdělávání a který má dlouholeté zkušenosti se školstvím v Evropě (Anglie) a v USA. Kniha nastiňuje praktický i teoretický plán pro tvorbu kurikula bez vyučovacích předmětů a hlavně také zdůvodňuje tezi, že kurikulum může být nejlépe plánováno a rozvíjeno na úrovni školy přímo učiteli, kteří ovšem budou aktivně provádět akční výzkum. Autor dále zdůrazňuje, že do práce pedagoga se v určitém stupni musí promítat také intuice a kritické myšlení.

Profesor McKernan se domnívá, že jedním z hlavních rysů kurikula ve 20. století byl nedostatek imaginace v jeho koncepci. Byl to model kurikula, který odpovídal „technickému“ a manažerskému stylu racionálního plánování, postupoval od stanovených cílů k volbě prostředků a metod prostřednictvím instrukčně pojatých vyučovacích předmětů. Tento „předmětový model“ kurikula byl většinou nekriticky přijímán všemi zodpovědnými činiteli, měl funkci monopolu a značně přispěl ke stagnaci při vytváření kurikulární teorie. Naproti tomu „kritické“ pedagogické teorie přicházely s novými náměty, objevily se v souvislosti s filozofickým diskursem ve filozofii a společenských (sociálních) vědách (Habermas, Gadamer, Freire, Apple aj.). Zastánci těchto směrů zdůrazňovali úlohu učitele – výzkumníka (Stenhouse), přičemž značnou úlohu v těchto koncepcích měly existencialistické, postmoderní a genderové teorie.

Teorie kurikula vychází z celkem shodného názoru pedagogů, že vzdělávání je cestou z nevědomosti, proto je třeba hledat pro koncepci kurikula nejvýhodnější východisko. Tím je podle autorova mínění racionální, alternativní „procesně-výzkumný model“ (process-inquiry model) kurikula, který umožňuje další rozvoj kurikulární teorie, realizaci a hodnocení kurikula v edukačním procesu, a to na základě nové logiky a odlišné pedagogiky, než je dosavadní dominantní předmětový model kurikula. Autor se snaží dokázat, že předmětový model kurikula obsahuje vážné nedostatky promítající se do programové koncepce výchovy, ačkoliv může být omezeně užitečný v programech výuky a výcviku. Naproti tomu procesně-výzkumný model bez vyučovacích předmětů se mu jeví jako nejlépe odpovídající duchu a realitě současné doby. Domnívá se, že kurikulum lze chápat jako určitý druh „umění“.

Návrh „procesně-výzkumného modelu“ sice odpovídá současným postmoderním názorům, ale je otázka, zda vzdělání, jednostranně vycházející z metodologie

uměleckého přístupu k realitě, je s to vyřešit současné i nastupující problémy naší civilizace. Je nesporné, že „předmětový model“ kurikula musí být revidován, případně změněn, ale vědomostní báze, důraz na kritické myšlení a vyžadování určitých standardů pro jednotlivé úrovně celkové kultivace osobnosti musí být zachovány, aby každý člen společnosti měl před očima dosažitelný cíl i měřítko svého postupu k němu. Důsledkem rozhodování místních orgánů nebo učitelů o cílech vzdělávání bude bezbřehé rozplynutí kurikulárního obsahu a hluboké rozvolnění společenských vazeb daného společenského útvaru.

Upozornění, že práce učitele vždy obsahuje také určitý stupeň intuice, kreativity, situačního porozumění a kritického posuzování je zajisté oprávněné, ale to neznamená, že neracionální složka v edukační činnosti převládá. Proto je třeba s výhradou přijímat citát z díla E. Eisnera, o nějž se autor opírá, totiž že učitel se podobá dirigentu orchestru, nikoliv technickému pracovníku, a proto se má řídit pravidly „od oka“ (rules of thumbs) a imaginací, nikoliv vědeckými tezemi. Závažnost neracionálních složek lidské existence nelze jednostranně přeceňovat (ovšem ani podceňovat), poněvadž veškerý pokrok je výsledkem jednoty lidského poznání při dominanci jeho kognitivní stránky.

V základech autorových názorů jsou jeho osobní zkušenosti z výzkumu a výuky, v teorii autor navazuje na L. Stenhouse, který odvozoval kurikulum od principů výchovně-vzdělávacího procesu, a to na základě akčního výzkumu, jak ho realizovali sledovaní učitelé. Do popředí jako východisko kurikula se dostává výchovně-vzdělávací proces, nikoliv výsledky dosahované v jednotlivých vyučovacích předmětech. Překonání předmětového modelu kurikula modelem procesně-výzkumným vnáší podle autora novou logickou alternativu přístupu ke kurikulu pro všechny učitele, kteří nechtějí být v zajetí mechanicky plánovaného kurikula. Svoboda volby učiva, prostředků jeho osvojování a vyhodnocování musí zůstat v kompetenci každého učitele, každé školy.

Z tohoto pohledu jsou při plánování kurikula nejdůležitější tyto úkoly: 1. Stanovit principy vzdělávacího procesu pro výběr obsahu. 2. Zkoumat dosahované výsledky výuky prostřednictvím tzv. akčního výzkumu. 3. Na základě zjištěných faktů rozhodnout o dalším postupu při úpravě a organizaci kurikula. 4. Dodržovat shodu přijatých hodnot s realizovaným kurikulem výuky. 5. Zpřesňovat principy vedoucí ke zkvalitnění kurikula prostřednictvím akčního výzkumu. Tento způsob práce vede k zvýšení profesionality učitele a současně mu umožňuje hlouběji výchovu ovlivňovat. Podle autora je tento styl výuky přiměřený a adekvátní funkci učitele ve věku moderní společnosti. Je to v souladu také s idejemi J. Deweye, který požadoval, aby škola byla přípravou pro život, pro uvědomělé občanství a demokracii, neboť tyto hodnoty se stávají klíčovou komponentou kurikula, a tím i ústředním cílem vzdělávacího obsahu.

Důležitou podmínkou tohoto pojetí kurikula je akční výzkum, tj. taková forma zkoumání pedagogické reality, která řeší praktické problémy, při níž učitel svým výzkumným přístupem k vlastní práci dochází k hlubšímu pochopení výchovy. Je to výzkumný styl, který může být efektivně využíván k ověření humanitního dosahu používaných edukačních postupů. Akční výzkum umožňuje vymezit kurikulární sí-

tuace nikoliv prostřednictvím pevně stanovených vyučovacích předmětů, ale spíše se zaměřit na to, jaký druh kurikula potřebujeme v novém tisíciletí, v němž budou žít naši žáci. Autor doporučuje klást si otázky: Jaké vědomosti, dovednosti a dispozice jsou nejvhodnější? Jak budeme s těmito vědomostmi a hodnotami zacházet v liberálním demokratickém státě? Domnívá se, že jedna z největších změn se týká toho, jak budeme s vědomostmi pracovat a jak budeme ve výuce podporovat osobní názory žáků a cenit je výše než reprodukci cizích názorů a myšlenek.

Autor je přesvědčen, že výchova se v celém světě nachází v krizi a že je nezbytné na ni důrazně upozorňovat. Nedostatkem dosavadního plánování kurikula je prý to, že naivně věříme, že vnitřní logickou strukturou obsahu dosáhneme zamýšlených cílů. Kniha nabízí alternativu k dominantně předmětově zaměřené koncepci kurikula, kterou je tzv. „procesně-výzkumný model“ kurikula. Podstatnou úlohu v něm má učitel, který vytváří koncepci kurikula na základě vlastního zkoumání výchovně-vzdělávacího procesu. Významnou úlohu v něm má také intuice, imaginace i prožitky vycházející z aktuálních životních situací. Spis prof. McKernana přináší zcela nový pohled na kurikulum, v mnohém je velmi inspirativní a podnětný, ale také jednostranný, a v důsledku toho také nereálný. Skutečný život je mnohem složitější a náročnější než nabídnuté radikální přímočaré řešení.

Josef Maňák